

BEZSENYI Tamás

MIRE JÓ EGY GYILKOSSÁGSOROZAT? Régiófejlesztés és politikai karrier

A tiszazugi arzenes ügyet mint országos és később nemzetközi médiabotrányt látszólag a nagyobb újságokon keresztül érdemes bemutatni, hiszen, a releváns információkat az országos és nemzetközi sajtó biztosan átvette. Azonban érdemes számolni azzal a lehetőséggel is, hogy amiként a helyben történt gyilkosságok elkövetőinek haszna helyben realizálódik, úgy az ügy mediatizált botrányának is elsősorban helyi kedvezményezettjei voltak. A következőkben arra teszek kísérletet, hogy bemutassam, miként használta fel egy politikai kör vezetője a mérgezéseket a tiszazugi régió fejlesztésére és saját politikai karrierjének építésére.

Egy történésztől elvárható lenne, hogy megválaszolja, de legalábbis meg kívánja válaszolni a kérdést, egy-egy esemény miért és hogyan következhetett be. Mik voltak az előfeltételei, mik vezettek odáig, hogy meg is valósuljon, és mi lett a következménye? E hosszú felsorolásnak talán csak az utolsó szavához, a következményhez kívánok és tudok hozzászólni. Arra a kérdésre keresek választ, hogy mire és hogyan használta a tiszazugi régióban a helyi sajtó a gyilkosságsorozatot. Habár a legtöbb történelmi tematikájú munkánál a fő kérdés a miért szokott lenni, itt az olyan egyértelmű (hatalom, karrier, pénz), hogy ennek a hogyanja sokkal érdekesebb tanulságokat rejt.

A botrány 1929-es kirobbanása óriási nyomást gyakorolt a helyi járási vezetőkre és a vármegyére. A tragédia nemzetközi szenzációvá terebélyesedése alkalmas alapot szolgáltatott arra, hogy egy helyi médiatermék vezetője, Mezey Lajos politikai karriert fusson be a számára előnyös értelmezés révén. Az ügyet már a korszakban is mindenki a saját ideológiai meggyőződése szerint értelmezte. Ugyanaz az esemény eltérő gondolkodású embereket egyaránt arra sarkallt, hogy igazolva lássák saját véleményüket a világról vagy az aktuális politikai, társadalmi és gazdasági rendszerről. Jellemző ez az irodalmi és a tudományos körökre is, amelyek az ormánsági egykekérdést a gyilkosságok fő magyarázatának tartották.

A népi írók táborához tartozó Szeibert János az *Elsodort falu a Tiszazugban: adatok Nagyrév szociográfiájához* (1935) című munkájában a nagybirtokokban, a kiscgazdaságok ellehetetlenülésében vélte felfedezni a tragédia okát. A népi írók által addig támadott Nagyatádi-féle földreformnál sokkal radikálisabb beavatkozás szükségességét az arzenes gyilkosságokkal kívánták igazolni, mondván, ha a kormányzat nem változtat mezőgazdasági politikáján, akkor törvényszerűek az efféle szörnyűségek (Szeibert, 1935). Szombatfalvy György (1931) a *Népünk és Nyelvünk* hasábjain azzal magyarázza a gyilkosságokat, hogy az egykezű nők elfordultak a krisztusi tanításoktól, illetve a műveletlen elkövetők gyilkos pszichéje eltér a magyar lélektől.

A polgári radikálisok viszont éppen fordítva látták a helyzetet. A Századunkban Mohácsi János „Tiszazug: az individualista pszichológus” című írásában (1930) a feudális maradványokkal és hátrányokkal magyarázza a történeteket. A felvilágosodás, a városi kultúra nem érte még el az ország minden szegletét, ezért lehetséges, hogy ilyen esetek előfordulhattak. Móricz Miklós (1930) a Nyugatban felveti, hogy az egész ország egy nagy Tiszazug.

A szociáldemokrata és a kommunista magyarázatok egyik eklatáns példajaként Kassák Lajos (1930) úgy látta, hogy az osztályszempontok szerint létrejött magyar büntetőjog olyanok felett mond ítéletet, akik saját túlélésük érdekében, a nyomorgás elkerülése miatt gyilkoltak. Klebelsberg Kunó a Pesti Naplóban publikált egy írást „Tisza-zug” címen. Ebben az első világháború nemzeti tragédiájával magyarázza a gyilkosságsorozatot. Véleménye szerint a sántán, betegen, hiányzó végtagokkal hazatérő férfiak feleslegessé váltak az évekig magukra maradt asszonyoknak, akik a háborút követő gazdasági nehézségek közepette nem tudták ellátni uraikat, és inkább a meggyilkolásuk mellett döntöttek. 1929. augusztus 25-én megjelent írásában egy konkrét javaslat is szerepel. A Jász-Nagykun-Szolnok megye központjától távol eső Tiszazugot teljes egészében át kellene csatolni Csongrád megyéhez, amelynek központja, Szentes, sokkal közelebb van.¹

¹ Klebelsberg Kunó: Tisza-zug. *Pesti Napló*, 1929. augusztus 25.

Klebelsberg úgy látja, érdemes a nemzetet és az állam működését a test metaforájával leírni és jellemezni:

„Ezért kell felvenni a harcot a tömegbetegségek, különösen a tuberkulózis és a vérbaj ellen. Ezért kell küzdenünk az analfabétizmussal, azért kell védenünk a nemzet erkölcsét és minden eszközzel megakadályozni olyan női típus kifejlődését, amely nem akar gyermeket és gyűlöli a férjet.”²

A nemzettest egészségének megőrzése érdekében a Klebelsberg által javasolt műtétnek, a Tiszazug átcsatolásának komoly politikai okai is voltak. Az 1920-as évek második felére Kunszentmártonban Egyesült Körök néven erős ellenzéki csoportosulás formálódott az Egységes Párttal szemben. A járási székhely képviselőtestületében többségbe kerültek, sőt a gyilkossági botrány kirobbanását követően egyik vezetőjük, dr. Mezey Lajos a vármegyei törvényhatósági bizottság tagja lett.

Mezey református családból származott, édesapja Kunszentmártonban főkéntorként szolgált. Néprajzi kutatások a családot azóta is kántordinasztiaként ismerik (Barna, 1982). A fiatal Mezey jogi tanulmányait megszakította, az első világháborúban teljesített frontszolgálat. A szerbről az olasz frontra került, hadnagyi rangban esett fogságba a X. Isonzói csata idején. A hadifogolytáborból 1919-ben tért haza, majd alig két hónappal a trianoni békeszerződés aláírását megelőzően doktorált. 1922-ben sikeres ügyvédi vizsgát tett, azt követően szinte azonnal ügyvédi irodát nyitott Kunszentmártonban. Már az 1920-as évek első felében bekapcsolódott a község társadalmi életébe. Rendszeresen publikált helyi lapokban. A járási székhely két világháború közötti legjelentősebb orgánuma a Kunszentmártoni Hiradó, amelyet 1918-ban alapított Dr. Domján Jenő ügyvéd. 1925-től a főszerkesztői munkát maga Mezey Lajos végezte. Ebben az időben már országos lapokba is bedolgozott (Ferenczi, 2012).

A főszerkesztői feladat elvállalásának évében jelent meg egy később, az arzenes ügy idején felidézett írása a Magyarország hasábjain. Az 1920-ban keresztény, legitimista folyóirat főszerkesztője Milotay István. Mezeyhez hasonló református családi háttérrel rendelkezett, viszont az 1920-as években a kormányzópárt tagjaként országgyűlési képviselő volt.

„Csillagok nélkül” címmel jelentette meg 1925. október 23-án a lap írását, amelyben leginkább saját régiójának, járásának helyzetét elemzi. Centrális kérdésként kezeli a kultúra, elsősorban a nemzeti kultúra szerepét és helyzetét a vidéki Magyarországon: „Általános lerongyolódásunk kulturális hatásai észlelhetőek már itt...” Ezt a problematikát viszont egyértelműen történeti kontextusba helyezi, amelyben az idegen hatalmakkal való folyamatos küzdelem a vidék jelentős részét szellemi-kulturális határterületté alakította. Itt az állandó küzdelem lehetetlenné tette a perifériára szorult társadalmi csoportok magyar nemzetbe való betagozódást. A folyamatos nemzeti küzdelem célja a nemzeti kultúra és örökség megtartása, ám a harc, amely sokszor inkább a megélhetés és a fennmaradás problémájaként jelent meg, lehetetlenné teszi, hogy bekerüljenek annak a kultúrának szövedékei közé, amelyet egyébként Mezey szerint védelmeznek. „...és a török hódoltság óta ez a minden poklokkal megküzdő magyar nép nemzeti léte vonagló végvárain, a tanyákon élve, ugyszolván kivan rekesztve a nemzeti kultúrából...” Ez adja kiszolgáltatottságuk lényegét.

Kiemeli az ország fő sajátosságát és sikerének zálogát, a mezőgazdaságot, a földműves termelőmunkát. A földművelők nyilvánvalóan testi, szellemi egészségnek örvendenek. Viszont még az ilyen paradicsomi, édenkerti bőségű területnek is vannak olyan külső részei, ahova a református (értsd: erkölcsös, jó) őslakosokra katolikus kunok mint idegenek telepedtek.

„Ismerünk vidékeket, a bámulatosan magas agrikulturájú Tiszazugban, a legszebb típusú tiszavölgyi magyarok között a külső tizsakürti szőlőkben, ahol a szőlőtermeléssel egyidejűleg a református őslakok közé háromezer katolikus kun szivárgott be. Ezeknek se papjuk, se iskolájuk és megtörtént, katolikus pap gyalogolt át a szőlőutakon és felserdült gyerekek szaladtak utána, vásári komédiásnak sejtven, – még sohasem láttak ugyanis papot!”

² Klebelsberg Kunó: Tisza-zug. *Pesti Napló*, 1929. augusztus 25.

Azaz a tiszavölgyi magyarok lényegében reformátusok. A kunok felbukkanásának körülményeiről Mezey nem tájékoztat, de bármit is tettek az évszázadok során, a tősgyökeres reformátusoktól elkülönítendőek ezek a jöttment katolikusok. Valójában csak névleg katolikusok, hiszen saját vallásukkal kapcsolatosan, illetve a művelődés és a kultúra területén egyaránt tudatlanok.

Mezey saját kun toposzát használta fel, hogy értelmezze az arzénes tragédiát. Habár a legtöbb cikknél nem tüntetik fel a szerzőt, egy ilyen kis lapszámú hetilap esetében valószínű, hogy Mezey egyetértett ezekkel a szövegekkel, sőt alakíthatta is azokat saját véleményének, céljainak megfelelően. Először áttekintjük azt a folyamatot, miként lettek istentelen kunokká az arzénes gyilkosok. Utána arra keresünk magyarázatot, hogy a leegyszerűsítő istentelen, katolikus kun séma miféle politikai célt szolgált. Ennek a megrajzolása érdekében fontos az egyéb, megyei, helyi lapokkal való összevetés.

A Jász-Nagykun-Szolnok megyei illetékeségű, illetve a megyeszékhely más újságjai is részletesen taglalták az arzénes ügy fejleményeit. Néhányszor átvették a tiszazugi járásban megjelenő lapok értesüléseit. Jellemző módon azonban saját tudósításaikat publikálták az ügyben, ami lehetővé teszi, hogy a megyei szintet ne csupán egy, a helyi és az országos közötti közbenső lépcsőként lássuk, hanem olyan szintéreként, amely leginkább oldalhajtásnak tekinthető a közvetlen környezet és az országos, pontosabban nemzetközi közvélemény kapcsolatán. Azért oldalhajtás, mert nem tekintheti magát függetlennek Budapesttel vagy akár más világvárossal szemben. Ugyanakkor a tiszazugi járás a megye legdélebbi részén, egyfajta nyúlványként türemkedik ki. Ennek zárványszerűségét a gyilkosságsorozattal kapcsolatos újságcikkek és szövegek is rendre felemlégetik. A megyeszékhely távolsága a tiszazugi falvaktól, amire már Klebelsberg Kuno is utalt, azt jelzi, hogy Szolnok aligha okolható a helyi társadalom működésképtelenségéért. Tiszazug saját helyzetéért a megye helyett sokkal inkább az országos, Budapesti székhelyű állami vezetést hibáztatja, mondván, a nem megfelelő anyagi és egyéb támogatások hiánya idézte elő ezt a helyzetet. A vitából alapvetően látszólag ki van hagyva a megye, ám formális, kényszerű felelőssége ettől függetlenül megmarad. E kettőség nagyon jól érzékelhető a megyei lapok beszámolóiban.

1929. július 7-én „Méregkeverők a Tiszazugban” címmel részletes beszámoló jelent meg a mérgezésekről a Kunszentmártoni Híradóban. Eszerint névtelen levelek vezették nyomra a hatóságokat. Az első ilyen témájú cikk dátuma meglehetősen érdekes, hiszen egy megyei lap, a Szolnok és Vidéke már június 16-án beszámolt a meginduló nyomozásról, rögtön a címlapot követő második oldalon. A Kunszentmártoni Híradó a negyedik oldalra, a kis kolumnás hírek rovat végére tett cikkének elhelyezése rendkívül beszédes. A szintén helyi lap, a Kunszentmárton és Vidéke már június 9-én beszámolt róla, hogy egy lelketlen asszony többeket megmérgezett, de ezt az írást az ötödik oldalon helyezte el a Tiszaföldvári Hírek között. A gyilkosságsorozat helyi szinten értelmezhető jelentőségét a későbbiekben az adja, hogy Kunszentmárton a közigazgatási szempontból riválisnak tartott Tiszaföldvárt miként használja fel a mérgezéssel kapcsolatos ügyekben. De ebben az esetben csak annyi állítható, mintha nem kívántak volna tudomást venni az események ilyen alakulásáról, és annak esetleges, rájuk nézve negatív következményeiről. A Jász-Nagykun-Szolnok megyei Lapok is megelőzte a Kunszentmártoni Híradót részletes beszámolójával. A tiszazugi lap viszont teljesen másként közelíti meg az eseményeket, mint megyei társai. Azzal kezdődik az írás, hogy egyáltalán nem új keletűek az ilyen gyanúsítások, a tiszakürti csendőrség évekkorál több névtelen levelet kapott, amelyet megvizsgálva arra jutottak az illetékesek, hogy alaptalan vádak tartalmazzanak. Az utóbbi hónapokban viszont újra megnőtt az efféle levelek száma. A cikk alcímében már jelzik, hogy az elkövetők „arzénal tettek el láb alól az öregeket, hogy hamarabb jussanak az örökséghez”.³ A megyei lapokat majd egy hónappal előzi meg az a megfogalmazás, amely már foglalkozik az elkövetők motivációival.⁴ Ugyanakkor ezzel a mondattal egy olyan allúziót teremtett meg az írás, amely a kuruzsló boszorkányok képével, illetve korábbi hasonló ügyek felemlégetésével kapcsolhatja össze a tiszazugi eseményeket.

A Szolnok és Vidéke 1929. június 29-én a Tiszaföldvári Hírekben olvasott eseményeket egyértelmű erkölcsi megítélés tárgyává tette. Lelketlen asszonyként hivatkozik arra a személyre, aki az áldozatokat megölte, akik természetesen az elbeszélés mód integritása érdekében minden esetben jóra való emberek voltak. A gyilkos működésének leírása

³ Méregkeverők a Tiszazugban. *Kunszentmártoni Híradó*, 1929. július 7.

⁴ Az egyik megyei lap csak a hónap végén tér ki a feltételezhető motivációkra. A tiszakürti méregkeverő szövetkezet. *Jász-Nagykun-Szolnok megyei Lapok*, 1929. július 21.

során a cikk külön kiemeli, hogy a fent említett lelketlen asszony nemcsak ismerőseinek, hanem idegeneknek is felajánlotta a segítségét. Ezzel kétszer is leírhatta ugyanabban a mondatban, hogy 160 pengőbe került egy-egy halál. Implicit módon azt lehet mondani, hogy a gyilkos nem tett különbséget a barátai vagy egy idegen között, mindenki számára ugyanolyan áron kínálta termékét. A szerző összefoglalóan úgy vélte, az „ilyen földi boszorkányok megérdemelnék, hogy megégessék őket”.⁵ Habár a régi büntetési módszerekhez kívánt volna visszanyúlni, a földi boszorkány megnevezés arra utal, hogy az elkövető már nem istentelen vagy ördögi meggyőződésből ölt, sokkal inkább valamiféle elkorcsosult kapitalista magatartást tanúsító boszorkányról van szó.

A Szolnok és Vidéke által említett Tiszaföldvári Hírek valójában a Kunszentmárton és Vidéke egy rovatát jelenti. A Kunszentmárton és Vidéke a település másik lapja volt, amely 1926. december 25-én jelent meg először, majd egy évvel később saját jubileumát üdvözölve így ír magáról az újság:

„Annak a pártnak áll feltétlen szolgálatában, amelynek vezére gróf BETHLEN ISTVÁN miniszterelnök, országgyűlési képviselője Kuna Pál András a legzseniálisabb politikus és pártvezér és a legengedelmesebb közkatona. És az olvasóközönség ragaszkodása az meghatározó, az hűséges, az példás.”

A miniszterelnök nevének csupa kapitálissal való szedése önmagában jelzi, hogy az olvasóközönség példás magatartása az aktuális politikai célok elfogadásában rejlik.

Dr. Gulyás János orvos szerkesztésében indult el a lap.

„A »Kunszentmártoni Híradó« mellett tűnt fel, amely már 1919 óta jelentős olvasótáborral alakított ki maga körül. A lap rendkívüli hevességgel támadta a »Híradó« szerkesztőjét: Dr. Mezey Lajost, aki képviselőjelöltként lépett fel” (Ferenczi 2012: 8–9).

1926-os elindulását az is magyarázhatja, hogy az akkor már egy éve Mezey főszerkesztésében működő, kormánypárti kritikákat tartalmazó lapnak legyen ellenfele. 1933-tól a felelős szerkesztést Dr. Neuberger Rezső ügyvéd vette át. Állandó külső munkatársa Halász Imre polgári iskolai tanár. Feltehetően a zsidóellenes hangulat erősödése miatt 1936. szeptemberében Dr. Neuberger Rezső neve eltűnt az újság címlapjáról.

Július 7-ei számában az elkövetőket nem csoportként, hanem egyénekként azonosítja, viszont a tudósítás kénytelen elismerni a mérgek adásvételét.⁶ A július 14-ei számban külön „Tiszakürti” rovatot vezetnek be, amelyet Nyikos László rokkant katona vezet. A rövid írás nélkülözi az ügy leírását, viszont kiemeli a csendőrpáncsnok és tiszthelyettesének ragyogó munkáját. Az utolsó mondatban leszögezi: a megyei lapok nem a valóságnak megfelelően írtak az eseményekről.⁷

A Jász-Nagykun-Szolnok megyei Lapok július 4-én az elkövetők megnevezésekor külön kiemeli Csordás Bálintné mint mérgekeverő kuruzslónőt, aki a mérget szolgáltatta. A július 14-én megjelenő cikk, amely összefoglalja a további fejleményeket, már a „mérgekeverő szövetkezet” kifejezést használja, így a fent említett kuruzslónő tekinthető e szervezet vezetőjének.

Az illegális szervezeti működés bizonyításához maga az állam is komoly szervezőmunkára kényszerül. Mérgezések bizonyításához a hullákat fel kell szállítani minden esetben Budapestre, onnan a visszashállítást követően hivatalos okiratokat küldtek a vizsgálatok eredményeiről. Az exhumálásokat a sajtó képviselőinek figyelmét is felkeltették. A július eleji számban még csak a helyiek beszédjeként emlegetik a sírokat mint olyan határt, amely elválasztja a bűnöst

⁵ A tiszakürti mérgekeverőnő. *Szolnok és Vidéke*, 1929. június 16.

⁶ A tiszakürti mérgekeverőnőt és több társát letartóztatták. *Kunszentmárton és Vidéke*, 1929. július 7.

⁷ *Kunszentmárton és Vidéke*, 1929. július 14.

bűnétől. A hullák tömegessé válásának hatására a tetemek az újságokban egyre kevésbé áldozatként merülnek fel, sokkal inkább bizonyítékok a tettesek ellen. A hónap közepén már a „Sírok beszélnek” címmel közlik az ügy újabb fejleményeit. A címet a cikk végén megismétli zárásként a szerző. A szóra bírásra természetesen csak a hatóságok képesek. Az áldozatok csak az elkövetők bűneiről tudnak így számot adni. Szinte teljesen hiányzik a cikkekből a gyilkosságok okának boncolgatása, feltárása. A tetemek áldozatjellege a július 14-ei számban csak akkor jelenik meg, amikor az a tetteseket „mérgekeverő szövetkezet”-ként tünteti fel. A felmenő családtagok említése már önmagában is többet jelent, mint családtagot, hiszen az elkövetők a velük vagy a közelükben élő vérrokonokat öltek meg. Az okok említése és boncolgatása helyett az áldozatok – például az édesatyák – kiemelése az újságírók számára elegendő a bűn súlyosságának kiemelésére. A tetteseket leggyakrabban gyilkolásként nevezik meg, de több esetben használják az „elpusztít” igét is. A Jász-Nagykun-Szolnok megyei Lapok első cikkében még szinte kivétel nélkül az ölés szó szerepel, ami viszont a következő cikkekben szinte teljesen eltűnik. A pusztítás szó akkor merül fel, amikor ugyanabban a mondatban az elhunytakat áldozatként jelölik meg. A gyilkolást viszont sokkal neutrálisabb fogalomként kezelik, a szükséges orvosi vizsgálatokat követelő mondatokban fordul elő. Az édesanya elpusztítása ilyenformán inkább vallási, bibliai értelemben, a hit és az erkölcs megtagadásaként merül fel. A tettesek diszkurzív értelemben kilépnek az értelmes, erkölcsös emberek világából, így tettük értelmét nem is kell megérteni, okára rávilágítani. Mivel a tettnek nincs oka, pontosabban a tett már önmagában is megbocsáthatatlan, így az újságírók nem keresnek indokokat.

Július végén a főszerepet a mérgezések szervezett jellege kapta. A „mérgekeverő bűnszövetkezete” transzformálódott „monstre bűnperré”, vagyis az alapvetően illegális, a hivatali szervek által nem érzékelt informális hálózat a büntetőjogi értelmezés révén a világ formális rendszerébe lépett át. Az igazságszolgáltatás szempontjának sikere érdekében az addig láthatatlan hálózat tagjairól minél többet kell megtudni, ezért az átlagos falusiak tanúkká válnak, majd kikerülnek közülük a gyanúsítottak, a későbbi vádlottak. A két forma, az informális hálózat és a bűnper érintettjeinek köre közötti lehetséges különbségekre viszont az újságíró egyáltalán nem utal. Annak az esélye, hogy egyesek esetleg megúszhatják, fel sem merül a cikkben. Július végére inkább az a kép alakult ki, hogy az újságok által is gerjesztett félelem és az ügy kiemelt jelentősége miatt a gyanússá váló személyek inkább öngyilkosságba menekültek.

Az addig csak az exhumált testekre alkalmazott „áldozat” kifejezés az elkövetők öngyilkosságai után kiterjesztődött. Nem csupán az informális hálózat követelt áldozatokat, hanem már a bűnper mint formális intézményi működés „is megkövetelte a maga áldozatait”. A cikk végén még azt is felveti a szerző, hogy az ügynek esetleg újabb áldozatai lehetnek. Özvegy Fazekas Gyuláné marólúgot ivott, míg Pápai Jánosné felakasztotta magát. Az öngyilkosságok elkövetői viszont más típusú áldozatok, mert ők „önbíráskodás útján veszik el megérdemlett büntetésüket”. Ezt pedig „a megtorló igazságszolgáltatás, vagy a lelki furdalás” okozza. Ebben az esetben az intézményi, legális megtorlást meg kell különböztetni a lelkiismeret-furdalástól. A „vagy” szóval azt emeli ki a szerző, hogy az igazságszolgáltatásnak nem szükséges az elkövető lelkiismeretét befolyásolnia. A kettő nem kapcsolódik össze, az intézményi legális megtorlás az azt büntetni igyekvő informális hálózathoz hasonlóan áldozatokat szed. Viszont a két szervezet között az a különbség, hogy az egyik jogosan, a másik jogtalan módon termeli ki a maga áldozatait.

Július 25-ei Jász-Nagykun-Szolnok megyei Lapokban megjelenő cikk alcíme kiemeli, hogy ez az eset felülmúlja a rémhírektől terhes Jáger Mari esetét is. 1897-ben Hódmezővásárhelyen nagy bírósági tárgyalást folytattak le Jáger Mari és társai büntető ügyében. A hét vádlottal szemben az volt a vád, hogy rokonaikkal életbiztosítást kötettek, majd megölték őket, és mint kedvezményezettek nagyobb összegekre tehetek szert. Az 1907-ben szabaduló egyik elítélt, Jáger Mari két évvel később újra eljárás alá került. Ekkor ugyanolyan bűncselekmények elkövetésével vádolták. Az 1903-as csendőri zsebkönyv „A mérgezésekről...” című írása szerint az ügy jelentőségét az adta, hogy hosszú évekig sikeresen ténykedtek a hálózat tagjai.

A csendőr szerző összegyűjti cikkében a nevezetes mérgezési ügyeket, és a fenti esetet rögtön elsőként tárgyalja, mint a legkidolgozottabb, legjobban működő változatot. A mérgezéseket a csendőr a „legocsmányabb bűncselekmények”-nek⁸ tartja, mivel ilyenkor a bizonyítás rendkívül bonyolult. Bizonyos esetekben a hullákban már ki sem lehet mutatni a mérget, így a gyilkosságok sokszor megtorlatlanul maradhatnak. A megyei lapok, főleg a Jász-Nagykun-Szolnok megyei Lapok előszeretettel nevezték a tisztazugi eseményeket bűnszövetkezetnek. A csendőrzsebkönyvben a hódmezővásárhelyi ügyet jogi szempontból bűnszövetségnek nevezik. 1997-ig nem létezett a magyar jogban

8 Ismeretlen szerző: A mérgezésekről. In: *A Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve*, 1903. 17. évf., Budapest: Franklin Társulat.

a bűnszervezet fogalma. Ennek ellenére felmerül a kérdés, vajon miért hivatkoznak biztosítási gyilkosságokra mégis bűnszövetkezetként – bűnszövetség helyett – a megyei lapok? Amellett, hogy esetleg nélkülözni kívánják, vagy nincsenek tisztában a jogi fogalmakkal, van egy másik, plauzibilis válaszlehetőség is.

A szövetkezet szót a bűn előtag nélkül is használta az újság. A „mérgekverő szövetkezet fő bűnösei”⁹ kifejezés azt takarja, hogy az újságíró szerint inkább egy szövetkezeti működésről van szó. Ez a társulati forma nélkülözi a gazdasági társaságok profitérdekeltségű elemeit, fő elve inkább a szolidaritás, a demokratikus igazgatás megteremtése volt. Ennek a kifejezésnek a többszöri használata azt jelzi, hogy a bűnszövetséggel szemben szorosabb viszonyt, együttműködési rendszert feltételez az újságíró. A szervezett bűnelkövetés ilyen formája lényegében a gyilkosságok révén újraformálja a falu együttélési viszonyait, a lakosok vagyoni helyzetét. A gazdasági előnyökért az államot kikapcsoló újraelosztó rendszer olyan úgynevezett örökségi maffia, amely az együttműködés ellenére mégsem tud folyamatosan profitot szervezni, ahogy az egy bűnszervezettől elvárható lenne.

Habár a Jász-Nagykun-Szolnok megyei Lapok a szövetkezet kifejezést használja, mégis, július végéig fel sem merül benne, hogy vajon milyen célból működik a bűnszövetkezet. Július végére az újságok elkezdnek foglalkozni a gyanúsítottak szándékaival is. Három gyilkossági okot sorolnak fel: az örökség, a földterület megszerzése, illetve az áldozatok ápolásának gondját. Egyetlen esetben sem merül fel az újságírókban, hogy esetleg az elhunytak kérték volna és a hozzátartozók vállalták volna ennek terhét. Lényegében a felsorolt három ok közös vonása az elkövetők gazdasági motivációja.

Az örökségért arzénrel ölt asszonyokat így könnyen lehetett olyan deviáns csoportként azonosítani, amilyenhez hasonlóak az ország más területein már korábban is előfordultak. Az esemény egyedi jellegét elkerülendő, a járás közelmúltbeli eseményeit is felhasználta a cikk, hogy kissé relativizálja a későbbiekben mégis szenzációvá dagadó gyilkosságsorozatot. Feleleget egy 1925-ös tiszazugi büntetőügyet, ahol özv. Bukovinszky Jánosné tetemét Nagyrevnél húzták ki a Tiszából, és később bebizonyították, hogy az idős asszonyt a menyé, a szintén Bukovinszky Jánosnéként emlegetett nő tette el láb alól arzén méreggel. Az exhumálás bizonyította a mérgezés tényét, az ügyet lezárták. Ehhez hasonló helyi ügynek kívánta az újság beállítani az 1929-es sorozatot, ahelyett, hogy a megyei lapokban szereplő mérgekverő bűnszövetkezetként utaljon rá. A szöveg egyetlen egy alkalommal használja a „szenzációs” jelzőt, amikor arról ír, hogy szenzációs eredménnyel zárult le a bűncselekmény. Ezzel kissé ironizál, hogy a sok levél után végre sikerült megállapítani a két elhunytáról: arzénmérgezésben haltak meg. Másrészt a szenzációs szó egyfajta záróköként is szolgál, mivel ez a nyomozás és egyben az ügy végét is jelenti.

Július 21-én, a következő cikkben az ügy egy újabb fázisáról számol be a lap, miközben ugyanezen a napon a Jász-Nagykun-Szolnok megyei Lapok szerint a „széles körre kiterjedő tiszakürti-nagyrevi mérgekverőnők bűnszövetkezet” egy „máris nevezetes monstre bűnperré nőtte ki magát”.¹⁰ A helyi lap inkább arra helyezte a hangsúlyt, hogy a letartóztatások idején máshol tartózkodó egyik gyanúsított, miután értesült a nyomozásról, „kilopódzott az istállóba, felált (sic!) egy fejőszékre, nyakába akasztott egy istrángot, kirúgta maga alól a széket és felakasztotta magát”.¹¹ E hosszú mondat utolsó, éssel elválasztott tagmondata a szöveg értelmét tekintve teljesen feleslegesnek, tautologikusnak mondható. Éppen arra mutat rá, hogy egyfajta diszkurzív világban értelmezhető igazságszolgáltatásként az önakasztás pontos leírása, és részletei szolgálnak elégtételül a gyilkosságokat elítélő többségnek. Oláh Gyuláné bábaasszony halálát úgy írják le, hogy az ablaka előtt megpillantott csendőröktől megijedt, és lúgkőoldattal megmérgezte magát. A cikk érvelése szerint nem akarta bevárni a földi bíró ítéletét, tehát csak meggyorsította az eljárást, a büntetést nem kerülhette el, mert a bűn ilyen értelemben nem a megaláztatás és a szégyen, amelynek felkeltésében és fenntartásában egyébként az adott lap és az egész média tevékenyen részt vehet, hanem a szemet-szemért elven alapuló halál.

Ugyanennek a cikknek a másik, befejező kolumnája azzal foglalkozott, hogy az arzént egymillió koronás áron vásárolták az asszonyok, vagyis a halál ilyen piaci adásvételi viszonyban vált értelmezhetővé az elkövetők életében. Az egymillió koronás halál nem számított kis összegnek. Habár az 1925. évi XXXV. törvénycikk értelmében 1927. január 1-jétől a koronát a pengő váltotta fel, az nem tudható a sajtóban megjelenő cikkekből, hogy mennyire volt a pengő bevezetését megelőző inflációs időszakban állandó ez az arzénért fizetett ár. Mindenesetre a fenti törvény értelmében

⁹ A sírok beszélnek. *Jász-Nagykun-Szolnok megyei Lapok*, 1929. július 14.

¹⁰ A tiszakürti mérgekverő szövetkezet. *Jász-Nagykun-Szolnok megyei Lapok*, 1929. július 21.

¹¹ Tizenhét feketelelkű asszony. *Kunszentmártoni Híradó*, 1929. július 21.

vett átszámítás szerint egy pengőt 12 500 papírkorona értékben, illetve egy aranykoronát 17 000 papírkorona értékben lehetett átváltani (Botos, 1996–2000). Ez az egymillió papírkorona 80 pengőnek felelt meg. Bár a korábbi pénznemnek a használata azt feltételezné, hogy rendkívül szegényekről van szó, ám a pengőbe átszámított ár szemléletesen mutat rá, hogy mégsem kevés pénzről volt szó. Ezzel összefüggésben az elkövetők esetleges magasabb társadalmi státusát, jobb anyagi háttérét csupán a következő hetekben, hónapokban kezdték el pedzegetni, amit – feltehetően politikai elvárásoknak engedelmessé – később el is hagytak. Vajon a térségben a pengő bevezetése után több évvel is jó üzlet volt koronával fizetni, vagy maguk az újságírók az egykori pénznem minél magasabb összegének leírásával kívánták azt üzenni, mennyire inflálódott értékmérővel tudják csak a halál árát kiegyenlíteni az elkövetők, akik így szegény és elmaradott személyekként tűntek fel?

Míg a következő napokban a megyei lap úgy fogalmaz, hogy „az erélyes nyomozás ismét kézre kerített egy csomó bűnöst, akiket le is tartóztattak”,¹² addig a tiszazugi járási székhely meghatározó lapja sokkal pontosabb információkat közöl. Felsorolja az ügyben szerepet játszó hivatalos személyeket, és leszögezi, hogy a munka lázasan folyik a nyomozószerveknél, a kihallgatások komoly eredményre vezetnek. Ezek után megszólaltja a gyanúsított asszonyokat, idéz a vallomásokból, illetve összefoglalja azokat. Holyba Károlyné „vállvonogatva felelte: ugyis nagyon beteges volt már a lelkem, s meg is untam már a sok ápolást”.¹³ A cikk megjegyzi, hogy 1923-ban ölte meg a férjét. Mivel a korábban használt, Jáger Marihoz hasonlító érvelés a bűnügy óriási kiterjedtsége miatt, illetve egy központi szereplő hiánya okán érvényét veszítette, új magyarázati séma kezdett kibontakozni az újságban. Az első világháború mint nemzeti katasztrófa egyik szomorú következménye a hadifogolyként, sérült vagy testi fogyatékoságot elszenvedett férfiak hazatérése, majd idővel felismert hasznavehetetlensége. A háború tapasztalata inkább csak növelhette az egyébként anyagi indokból vagy együttélési problémák miatt elkövetett efféle cselekmények számát. A cikk által említett másik két gyanúsított közül az egyik a föld öröklését, a másik viszont férje rossz természetét emelte ki, mint fő indokot.

A Jász-Nagykun-Szolnok megyei Lapok újabb feljelentésekkel magyarázza, hogy Nagyréven és Tiszakürtön elszaporodtak az exhumálások. Az újság július 28-ai számában már a boncolások részletes taglalásával kezdi a szerző a cikket. A falu lakossága rendkívül érdeklődött az esemény iránt. A rendőrök nagyon nehezen tudták távol tartani a kíváncsiskodókat. A szöveg leírása alapján a vizsgálatokhoz szükséges szervek kivételét az exhumálás helyszínén végezték, és nem elkülönített orvosi helyszínen. Ezt támasztja alá a szöveg egyik mondata: „Csendőrkordon tartotta a népet vissza, nehogy jelen legyen a község népe a hullák felboncolásánál.”¹⁴ Az arzénmérgezés megállapításához csak egyes meg nem nevezett belső szerveket vettek ki a tetemből, és a környező földből vettek mintát, hogy kizárhassák, a mérge nem a halál után jutott az elhunyt szervezetébe. Az exhumálásokról szóló cikkekből kiderül, hogy nem a teljes testet kellett Budapestre szállítani. A megvizsgált belső részeket feltehetően nem helyezték vissza az elhunytba, hiszen azok pozitív esetben tárgyi bizonyítéknak számítanak. Az exhumálásokat követő helyszíni, gyors boncolás után a tetemeket feltehetően visszatemették. A tömeges exhumálások miatt válhatott szükségessé, hogy a helyszínen boncoljanak. Mindezt nem részletezték az újságírók, talán éppen azért, hogy a jogosan áldozatokat szedő, megtorló igazságszolgáltatás brutalitása, kegyeletet nélkülöző magatartása ne kerüljön középpontba.

A tudósító szerint a 24 éve elhunyt, kihantolt tetemek is épek voltak, ami az arzénmérgezés egyértelmű jele. A szöveg egyáltalán nem szól a falusiak reakciójáról, amikor elhunyt ismerősüket, szomszédjukat látták viszont. Ez, mint az arzén hatása, zárójeles mondatban jelenik meg, mint tudományos ismeret közzététele, a szubjektív hatást teljesen mellőzve.

Ez a július végi szám az első, amelyben megjelenik a becsületesnek titulált környékbeli lakók véleménye, védekezése. A védekezés azt feltételezi, hogy az ügy olyan jelentőségűvé vált, hogy már nem egyes személyek bűneiről van szó, hanem települések lakossága által tudott együttműködésről. A védekezés, amely azt tartalmazza, hogy rendkívül szegyeellik ezeket a tetteket, valójában azt mutatja meg, hogy megyei szinten az a vélemény alakulhatott ki: az egész település tudott róla, és elfogadta hálózat működését. A védekezés úgy állítja be, hogy a véletlen műve, hogy „Nagyrév község a színtere ennek a bűnszövetkezetnek”.¹⁵ Eszerint az ország más részein is élnek ilyen típusú bűnelkövetők, mivel

12 Jász-Nagykun-Szolnok megyei Lapok, 1929. augusztus 1.

13 A tiszazugi mérgezési bűnper fejleményei. Kunszentmártoni Híradó, 1929. július 28.

14 Tiszakürt-nagyrévi tömeges mérgezés fejleményei. Az egykor rémhírre vergődött Jáger Mari bűntényeit felülmúló monstre bűnper áll előtünk. Jász-Nagykun-Szolnok megyei Lapok, 1929. július 25.

15 Jász-Nagykun-Szolnok megyei Lapok, 1929. július 25.

a községet mint színteret nem választották a bűnszövetkezet tagjai, hanem itt éltek, ahogy a felmenőik is. Azonban ha máshol is vannak ilyen együttműködések, akkor a szerencsétlenségnek köszönhető, hogy éppen Nagyrévet emelték ki. Ennek implicit elfogadását támasztja alá, hogy a tisztességes falusaik nevében nyilatkozók nem azt sajnálják, hogy az eddig ismertnek hitt falubelijükben csatlódnuk kellett, hanem az országos botrányt nehezményezik, amely „a falu békés, csendes nyugalma feldúlta most, amidőn mindenki az aratási munkálatokkal van elfoglalva”.¹⁶ A megszokott mindennapi rutin felborulása számukra a fő probléma, nem az eddig felderítetlen gyilkosságok eltagadása.

A cikk beszámol arról, hogy szombaton temették az egyik öngyilkosságba menekülő elkövetőt, akiről a cikk írója neve kiemelése után zárójelben jelzi, hogy ez a személy nem azonos az ártatlan Fazekas Máriával. Viszont ez utóbbi nőszemély sem ebben a cikkben, sem más korábbiakban nem volt feltüntetve, így lényegében nem érthető az olvasó számára, hogy kivel nem azonos az az ember, aki viszont az ismeretlen, ártatlannak tekintett személlyel szemben minden valószínűség szerint bűnös. A szöveg kiemeli, hogy a temetésre még az elhunyt védőügyvédje is eljött, aki megpróbálta meggyőzni a családot a nő ártatlanságáról, viszont implicit módon az újságíró szerint az öngyilkosság lényegében beismerő vallomás. A temetésre az újságíró szerint csak öreg menyecskék jöttek el, akik így inkább az egykori bűnszövetkezetük tagjától vettek búcsút, mintsem a nő ártatlanságáról megbizonyosodó lakói a falunak.

Augusztus elején a Kunszentmártoni Híradó már sokkal határozottabban állítja, hogy az igazságszolgáltatás jól működik. A cikk eleje szerint a csendőrség és a rendőrség eddig is nyomozott ilyen ügyekben, mert már korábban több száz névtelen levelet kaptak. A jelenlegi nyomozást megelőző vizsgálatok a szerző szerint azért nem jártak sikerrel, mert az elkövetők csak most voltak hajlandók bevallani bűneiket. Az érvelés abból a szempontból sántít, hogy a mostani nyomozáskor is tagadásban volt több asszony, ám ennek ellenére őrizetbe vették őket, és most először kezdtek exhumálni beismerő vallomások nélkül. Az eddigi sikertelen nyomozásokat a cikk inkább csak holtpontként értékeli, kontinuitást teremtve köztük, lényegében egy nyomozásként állítja be őket. Ez szükséges is abból a szempontból, hogy így nem tűnik ki, vajon a hatóságok miért csak most alkalmaztak más eszközöket a gyanúsítottak szóra bírására. Ebben a cikkben az újabb exhumálások kapcsán jelzi a szerző, hogy az elhunytakat Szolnokra vitték. Ennek az információnak a kiemelése is azt jelzi, hogy nyomozástechnikai szempontból valami változás állt be. Egyrészt a rendőrség nem kívánt kegyeletsértő lenni, másrészt így hosszabb ideig tartott ugyan, de a nézelődőket ki lehetett zárni a folyamatból.

A vegyészek eredményeiről a megyei lap, a Jász-Nagykun-Szolnok megyei Lapok július 28-ai számában számolnak be, de az ugyanezen a napon kiadott Kunszentmártoni Híradó egy rövid, apró betűs cikkében erről még szó sem esik. Az augusztus elején megjelent következő számban már említést tesznek róla, hogy a vizsgálatok pozitív eredménnyel jártak. Nem hangsúlyozzák a holtakban fellelhető arzén óriási mennyiségét, az ügy súlyát, az elkövetők embertelenségét. A megyei lapok viszont éppen a kimutatható arzénmennyiségek felsorolásával indítanak. „Az országos vegyész Szabó Mihály hullájában 7, Madarász Józsefében 9 és Szabó Istvánéban 12 milligramm arzént mutatott ki.”¹⁷ Az ezt megelőző mondatok egyikében az összemérhetőség érdekében kijelenti az újság, hogy a tudomány akkori állása szerint egy milligramm arzén már halálos adag. A Kunszentmárton és Vidéke továbbra is a „Tiszakürti” rovatban közli az újabb fejleményeket, noha már tudható, hogy az ügy szálai túlnyúltak a településen. A július 28-ai cikk is különös figyelmet szentel a mérgeknek, amikor közli, hogy az adag elég lett volna egy ökör megöléséhez.¹⁸ A Jász-Nagykun-Szolnok megyei Lapok cikkének egy része konkrét másolata a Kunszentmárton és Vidékében megjelent írásnak. Azonban amíg a megyei lap egy átlagember számára elegendő mennyiséghez méri a halálos adagokat, addig a rokkant katona, Nyikos László tiszakürti lakos egy erős állat szükséges mennyiségét említi mérceként. Ugyanezen újság augusztus 11-ei lapszámában megjelent cikk, amelyet már nem Nyikos írt, visszatér az emberhez mint hasonlítás alaphoz, amikor leszögezi: tíz férfinak is elég lett volna az egyik testben talált mérge.¹⁹

Augusztus elején a fő kérdés az, hogy vajon mekkora kiterjedésű az újról is van valójában szó. „Kedden Szentesen nyomozott a tiszakürti csendőrség” címmel jelent meg a Kunszentmárton és Vidékében az újabb fejleményekről

¹⁶ *Jász-Nagykun-Szolnok megyei Lapok*, 1929. július 25.

¹⁷ Megérkezett az országos vegyész terhelő véleménye a Tiszakürt-nagyrévi bűnyügyben. *Jász-Nagykun-Szolnok megyei Lapok*, 1929. július 28.

¹⁸ Tiszakürti-nagyrévi tömeges mérgezés fejleményei. *Kunszentmárton és Vidéke*, 1929. július 28.

¹⁹ Újabb letartóztatások a mérgekeverési ügyben. *Kunszentmárton és Vidéke*, 1929. augusztus 11.

tudósító szöveg. Az írás szerint volt olyan gyilkos, aki rozsdás vasat főzött ki, és azt adta be férjének. A módszer hatástalansága miatt jutott el egy bábaasszonyhoz, aki a megfelelő mérget szolgáltatta neki. A szerző szerint a hatóságok már Karcagon, Újkecskén és Tizzasason is nyomoznak. Bár a Nyikos László által vezetett tiszakürti rovat megmarad, a továbbiakban elsősorban helyi jelentőségű sporteseményekről tudósít. A kormánypárti lap feltehetően felfedezte az ügy jelentőségét, és már a harmadik oldalon közölte a fenti írást.²⁰

A gyilkosságok időbeli kiterjedésével foglalkozott az egyik megyei lap. Bodó Mihályné szavaiból megtudhatja az olvasó, hogy az asszony már a háború előtt is meg akarta ölni a férjét.²¹ Néhány nappal később már tudni véli, hogy az ügy szálat 1911-ig vezetnek vissza. „Az volt az első mérgezési bűneset, amikor Takács Lajost felesége Fazekas Gyuláné bábaasszony által adott méreggel mérgezte meg.”²² A cikk végén úgy értékeli, nem tudható, hogy a szövevényes bűnügy valójában hol fog megállni.

A megyei laphoz hasonlóan a Kunszentmártoni Híradó is így vélekedik, viszont a helyi újság tisztában azzal, hogy a szövevényes bűneset óriási hatást gyakorol az egész településre. „Ki tudja, mi fog itt kiderülni, ha egyszer elkezdődik. A tizedik exhumálást pedig Kunszentmártonban fogják teljesíteni, ahova különben az egész nyomozás tendál.” A kormánypárti Kunszentmárton és Vidéke már a gyilkosságok kipattanásától kezdve Tiszaföldvár felé próbálta az ügyet áttolni, azzal, hogy a tiszaföldvári hírek közé csomagolta, majd később létrehozott egy külön tiszakürti rovatot, amivel így továbbra is leválaszthatta Kunszentmártonról. A Kunszentmártoni Híradó mint ellenzéki lap ebben a számban a cikk végén azt állítja, beszélnek Tiszaföldváron történt esetekről is. Ez a bizonyítékokat nélkülöző állítás fontosnak mutatkozik, amennyiben az exhumálások miatt Kunszentmárton is belekeveredik az ügybe. Így fel tudja mutatni, hogy a Tiszazug másik jelentősebb települése sem mentes az erkölcstelenségtől.

A Mezey Lajos által vezetett lap augusztusban láthatóan pozicionálni próbálta magát a mérgezések ügyében. A településen élők részvételét az ügyben már eltagadni nem lehetett, így Mezey úgy érezhette, valamiféle magyarázatadásra kényszerül. Augusztus közepén külön tudósítót küldött Nagyrévre, hogy az események okát kikutassa. A beszámoló jobbára a szegénységet és az ezzel szorosan összefüggő tudatlanságot tudta csak feltárni a villámlátogatás során. „A deszkapalánkos kis faluból”²³ kiérve az újságíró azon tűnődik, hogy nem volt a falunak orvosa, és talán lelkiismerete sem.

Természetesen a meg nem nevezett tudósító azzal kezdi a beszámolóját, hogy a helyi csendőröktől megtudta, a Híradó segített a bűnügy kiderítésében, mivel a június 30-án megjelent cikkük alapján rendelte el a nyomozást a budapesti csendőrparancsnokság. Túl azon, hogy rendkívül illuzórikusnak tűnik annak a lehetősége, hogy a budapesti csendőri vezetők éppen egy alföldi település újságát olvasnák, érdemes megnézni a konkurencia, a Kunszentmárton és Vidékének első cikkeit, amelyek mind úgy kezdődtek: „Folyó évi június 9-ei lapszámunkban Nyikos László tiszakürti tudósítónk hozta elsőnek nyilvánosságra a mérgezéseket...”²⁴ A hírversenyben az újságok közötti rivalizálástól eltekintve az látszik, hogy szűk egy hónapja már felmerültek a mérgezéssel kapcsolatos gyanúsítások, de a hatóságok mégsem foglalkoztak velük. Az ügy elindításának közvetlen, valódi okai a Kunszentmártoni Híradó elképzelésével szemben egyáltalán nem biztosak a helyi média termékei alapján.

Augusztus második felében kiderült,²⁵ hogy több mérgelesztő központ is működött, amelyek egymás konkurenciájaként próbáltak szert tenni több vásárlóra.²⁶ A megyei lapok, mint a fentebb már említett Szolnok és Vidéke, illetve a Jász-Nagykun-Szolnok megyei Lapok közül főként azért az utóbbit használtuk elemzésünkhöz, mivel ez az újság már az ügy kirobbanásától kezdve előszeretettel utalt a mérgezésekre mint bűnszövetkezetre. A költői képet még inkább megerősítik egyes lapokban a konkurenciaharcban kapitalista vállalkozókként beállított mérgekeverők adásvételei. Ami megyei szinten bűnszövetkezet, azt helyi szinten boszorkánysággként azonosította például a Kunszentmárton és Vidéke.

20 Kedden Szentesen nyomozott a tiszakürti csendőrség. *Kunszentmárton és Vidéke*, 1929. augusztus 4.

21 Négy újabb letartóztatás a tiszakürti mérgekeverés bűnügyében. *Jász-Nagykun-Szolnok megyei Lapok*, 1929. augusztus 8.

22 A Tiszakürt Nagyrév községek mérgekeverőinek bűnügye. Több mint 30 letartóztatás. *Jász-Nagykun-Szolnok megyei Lapok*, 1929. augusztus 15.

23 A nagyrévi mélység szörnyűségei. *Kunszentmártoni Híradó*, 1929. augusztus 11.

24 Újabb letartóztatások a mérgekeverési ügyben. *Kunszentmárton és Vidéke*, 1929. augusztus 11.

25 Tiszakürti és nagyrévi mérgekeverők újabb letartóztatása. Ezek között olyanok is vannak, kik nem vagyoni, hanem szerelmi okokból követték el a gyilkosságot. *Jász-Nagykun-Szolnok megyei Lapok*, 1929. augusztus 25.

26 A gyilkos asszonyok rémtetteinek legújabb fejleményei. *Kunszentmárton és Vidéke*, 1929. augusztus 25.

A Kunszentmártoni Híradó által megszólaltatott tiszazugi özvegy lakosok közül többen arra panaszkodnak, hogy az ide érkezők és a lakosok egy része alaptalanul is gyanúsítgatja őket. Fiatalok kopogtatnak éjjel az ablakon, amit gúnyos kacaj követ, vagy elváltoztatott hangon követelik, hogy az ott lakó a törvény nevében nyisson ajtót.²⁷ Az egész Tiszazugra és a járás székhelyére, Kunszentmártonra elkerülhetetlenül rendkívüli erkölcsi teher hárul. Mint Klebelsberg Kunó írásából láthatóvá vált, ennek akár politikai konzekvenciái is lehetnek.

A szeptember 1-én megjelent Kunszentmártoni Híradó címlapján hozta dr. Mezey Lajos cikkét „A Tiszazug kérdéséhez” címmel. Írása apropóját Klebelsberg Pesti Naplóban, augusztus végén megjelent szövege adta, amelyben javasolta a Tiszazugi járás Csongrád megyéhez kapcsolását. Az akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter szerint csak így lehet új korszakot, új világot teremteni ezen a területen. Mezey érvelése szerint ő és támogatói már korábban is javaslatokat tettek a helyzet megváltoztatására, ám az állami vezetés nem foglalkozott ezzel. A „Csillagok nélkül” című írását porolja le, és az istentelen kunokat lényegében azonosítja a mérgezési ügybe keveredett személyekkel.

Az ugyanezen a napon kiadott Kunszentmárton és Vidéke azzal foglalkozott, hogy 1923-ban már értesítette a hatóságokat egy névtelen levélíró, de a mostani gyanúsítottak elleni nyomozást akkor azért szüntették meg a nyomozók, mert több tanú elmondása szerint a természetes halál okait orvosok állapították meg.²⁸ A kormánypárti helyi lap fenntartja azon érvelését, hogy boszorkányok (értsd: elvetemült nőszemélyek) individuális tetteiről van szó.

A bűnszöveget, a boszorkányok vagy az istentelen kunok mint bűnösök lényegében olyan magyarázatai az eseményeknek, amelyek révén az adott csoport a maga hasznára értelmezi a történeteket. Adott esetben saját közvetlen politikai érdekeik szempontjából, ahogy azt Mezey Lajos tette. Az istentelen kunok a főszerkesztő szerint katolikusok. A Váci Egyházmegyéhez tartozó Tiszazug évek óta küzd a katolikusok számára fizetendő egyházi adó elmaradásával. Így a fizetések elmaradása érthetővé válik. Illetve a kormánypártot képviselő Kunszentmárton és Vidéke támogatja a Nemzeti Egység Pártja ottani képviselőjét, Kuna P. Andrászt, aki szintén katolikus. A kunságuk magában rejt, hogy nem küzdenek eléggé Tiszazug és különösen Kunszentmárton érdekében. Mezey ismert református kántor család gyermeke, támogatói között több református lelkész is található. Írásában a tiszavölgyi magyarokkal azonosítja a reformátusokat.

Klebelsbergnek szánt válaszában először olyan mentális toposzokat használ, amelyekkel könnyen közös platformra helyezheti magát a miniszterrel. Állítása szerint ezekhez az istentelen kunokhoz az adóösszeírókon kívül csak olyan agitátorok jutnak el, akik „uszítják hazája, kulturája, és saját léte ellen!” Az ilyen kommunista mozgalmárok ellen Mezey szerint természetesen fel kell venni a harcot, ám ez rendkívül nehéz, amikor ilyen siralmas állapotban van az Alföld. Ennek alátámasztására azt a példát hozza fel, hogy az elmúlt években a csongrádi kórházat leépítették, és az épületnek ezt a részét átalakították szeszfőzdévé. Az evangéliumi ígét megakasztó pálinkagőz egyben magyarázatként szolgál a gyilkosságokra is, ugyanakkor a példa éppen az átcsatolásra kijelölt Csongrádról szól, ezzel is felmutatva Klebelsberg javaslatának értelmetlenségét. Ezután rátér a valódi, konkrét problémákra. A járás minden hivatala itt található, kivéve a főszoigabíroságot, amely továbbra is Tiszaföldváron van. A közigazgatási ügyek érdekében kiszállásokkal oldható csak meg a munka, ami viszont költségeket jelent a járásnak, Kunszentmártonnak.

A Kőrös választja el a tiszazugi falvakat Kunszentmártontól. Az ide épülő Kőrös-híd viszont, amely a tiszazugi településekkel köti össze, vámköteles. A hídkölcsonk révén az építés nagyrészt Kunszentmártonra maradt. Noha az 1890. évi I. törvény úgy rendelkezik, hogy az államnak kell a nagyobb részt átvállalnia, ugyanezen törvény 81. paragrafusa, „A vámszedési jognak mire és ki által történhető engedélyezése” a következőket tartalmazza: „A vámszedés joga csak közutakon és közforgalomra szolgáló hidakon, kompokon (réveken) és hajóhidakon, továbbá a városok és községek kövezetének használata fejében gyakorolható, illetve engedélyezhető.”²⁹ Mezey ebben a cikkében lényegében egy – a híd építésekor az állam tudtával és együttműködésével történő – törvénysértést említ. A települések és a járási székhely közötti átjutást a központi vezetés köteles volt biztosítani, ám költségvetési keret híján az állam arra kérte a települést, vegyen fel kölcsönt a híd megépítése érdekében, majd a kereskedelemügyi miniszter segítségével azt vámkötelessé teszik, amiből a fenti törvény ellenére Kunszentmárton vissza tudja majd fizetni a kölcsönt. Ennek a folyamatnak a tételes leírása rendkívül problematikus lehetett az állami vezetés számára, ám magának a településnek is problémákat okozott. A következő hónapokban átadni kívánt tiszazugi híd ugyanis

27 Hömpölyög tovább a nagy vád. *Kunszentmártoni Híradó*, 1929. augusztus 25.

28 Hat évig miért maradt titokban a tiszakürti és nagyrévi méregkeverő boszorkányok ügye? *Kunszentmárton és Vidéke*, 1929. szeptember 1.

29 1890. évi I. törvénycikk a közutakról és vámkötelekről: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=6364> (utolsó letöltés: 2014. április 16.).

vámmentesen köti össze a tiszazugi településeket Kecskeméttel, ahova a helyiek már így is nagyobb arányban járnak piacozni. Kunszentmárton Mezey értelmezésében gyakorlati szempontból a vámkényszer választja el továbbra is a járási településektől.³⁰ „A ránkoktrojált terhek alatt csődbe jut Kunszentmárton”³¹ – írta Mezey Lajos „Még egyszer a Tiszazug kérdéshez” című címdalal írásában. Ezt a szöveget az a tény ihlette, hogy Mezey szeptember közepén értesült arról, hogy az állami igazgatás törölte a kiszállásokra fordítható évi 480 pengős juttatást. Mezey erre az előre menekülés stratégiáját választotta, és már tételesen leírta, hogy a törvénytelen módon szedett és felhasznált hídvámok miatt a településnek évi 51 ezer pengő törlesztést kell fizetnie. A számára hátrányos kereskedelmi helyzetet eredményező tiszazugi híd építéséhez 19 ezer pengővel kell évi szinten hozzájárulnia. Mezey tisztában volt azzal, hogy az ügy a nemzetközi sajtó figyelmét is felkeltette. Ilyen helyzetben, az eseményekhez közeli potenciális híradó szerepében tett nyilatkozatainak sokkal nagyobb súlyuk volt országosan is, mint más, nyugalmasabb helyzetben.

1929. október 17-én, egy csütörtöki napon a kormányzó jelenlétében átadták a tiszazugi hidat. Fáy István kecskeméti főispán örömeinek adott hangot, mivel a hídon vasúti forgalom áthaladását is biztosítani fogják. A kecskeméti piac számára ez rendkívül hasznosnak fog bizonyulni.³²

Az első világháború befejezésének emlékére rendezvényt szerveztek Kunszentmártonban. Az eseményen emlékbeszédet tarthatott dr. Mezey Lajos is, amely megtiszteltetést az erősíti meg, hogy az ünnepély végén a szintén jelenlévő Habsburg József magyar kormányzó lépett a főszerkesztő elé, és a kézfogás után beszélgettek.³³

Vajon mi változhatott meg olyan radikálisan, hogy a tiszazugi járásban egy addig ellenzékiként számon tartott személy tartson emlékbeszédet a trianoni szerződést megelőző Nagy Háború tragédiájáról? Almássy Sándor Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei főispán elnökletével november 20-án megalakult az új törvényhatóság.

„Mezey Lajos dr. felelősszerkesztőnk [sic!] bár nem szerepelvén a hivatalos listán [sic!], a jász és kun törvényhatósági bizottsági tagok és a szolnokiak támogatásával azonban váratlanul a kisgyűlés póttagjai közé választatott.”³⁴

Saját lapjában külön kiemelte, hogy lényegében az egész vármegye támogatásával került be a törvényhatósági tagok közé. Vajon milyen jelentősége lehet ekkor a törvényhatósági kisgyűlésnek? Az 1929. évi 30. törvénycikk radikálisan átalakította a törvényhatósági bizottságot. Maximális taglétszámát 360-ra szállította le. A fenti törvény a törvényhatósági bizottság közgyűlése mellé felállította a kisgyűlést, a főispán elnökletével, az alispán, a főjegyző, az árvaszéki elnök, a tiszti főügyész, a tiszti főorvos és 12–24 bizottsági tag részvételével. A kisgyűlés felállítása meggyorsította az ügyintéztést, ugyanis havonta tartott rendes ülést.³⁵ Mezey így a vármegyei törvényhatóság operatív munkáját vivő csoport tagjaként dolgozhatott a továbbiakban.

December elsején „Menni” címmel írt rövid ismertetőt arról, hogy mi mindent kíván még elérni Kunszentmárton és az egész Tiszazug érdekében.³⁶ Mezey leszögezte, addig fog dolgozni, amíg a település jogos panaszai meghallgatásra nem kerülnek. A Kunszentmártoni Kereskedelmi Egylet nevében kérvénnyel fordult a vármegye vezetőihez. Saját újságának ugyanezen számában az általa vezetett Egyesült Körök jelöltjeit is bemutatta a december 5-én tartandó községi képviselőtestület-választás miatt.³⁷

A tiszakürti származású Tálás Áron kálvinista lelkész Mezey szövetségese. „Tiszazug népéhez” címmel szöveget közöl arról, hogy a tiszakürti községi főjegyző megfenyegeti az embereket, amennyiben Tálásra akarnak szavazni.³⁸ Tálás

30 dr. Mezey Lajos: A Tiszazug kérdéséhez. *Kunszentmártoni Híradó*, 1929. szeptember 1.

31 dr. Mezey Lajos: Még egyszer a Tiszazug kérdéshez. *Kunszentmártoni Híradó*, 1929. szeptember 22.

32 A tiszazugi híd megnyitása. *Kunszentmártoni Híradó*, 1929. október 20.

33 *Kunszentmártoni Híradó*, 1929. november 24.

34 Új törvényhatóság. *Kunszentmártoni Híradó*, 1929. november 24.

35 1929. évi XXX. törvénycikk a közigazgatás rendezéséről: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=7794> (utolsó letöltés: 2014. április 16.).

36 Menni. *Kunszentmártoni Híradó*, 1929. december 1.

37 Kunszentmárton és Tiszazug nagyságáért. *Kunszentmártoni Híradó*, 1929. december 1.

38 Tiszazug népéhez. *Kunszentmártoni Híradó*, 1929. december 1.

kiemeli: kellene az őszinte, független magyar emberek, akik nem birkaként viselkednek, hanem kiállnak az igazukért. A Rákóczi korabeli kurucokhoz, Kossuth idejéből való honvédekhez hasonló embereket kell Tiszazugban megkeresni.

Képviselőtestületi választásokon Mezey és Tálás támogatói több helyen kerültek ki győztesen. A Kunszentmártoni Híradó december 8-ai számában „Élénk választások a Tiszazugban” címmel közölték, hogy „a független gazdatársadalom, az iparostársadalomtól is támogatva mindenütt új értékeket akart látni az újonnan összeállítandó képviselőtestületekben a Tiszazugban is.”³⁹ Az újság szövege szerint lényegében az egész helyi társadalom támogatásával a községi elöljárók közé is beválasztották a főszerkesztő támogatóit. Az idézet végén szereplő „is” szó arra utal, hogy a vármegye más járásaiban is voltak az Egyesült Köröknek tagjai, támogatói. A cikk a továbbiakban részletezi az eredményeket: az első kerületben az úgynevezett Tálás-lista tagjai nyertek, a második kerületben megtépázva, de mégis „Tálás »atyafiai«”⁴⁰ győztek, Mesterszálláson pedig százalékbán a Tálás–Mezey-hálózat jelöltjei nyertek. Mezey mint a vármegye törvényhatóságának tagja reformátuskántor-dinasztia tagjaként jó kapcsolatot építhetett ki Tálás Áronnal, aki helyi szinten képviselte a Mezey-féle elképzeléseket. Mindezt az újság szerint azért, hogy elérjék „az elkövetkezendő nagy magyar pitymallatot”.⁴¹

December 13-án megindulnak a tárgyalások a szolnoki bíróságon a tiszazugi mérgekeverők ügyében. Ekkora Mezey Lajos már megalapozta politikai karrierjét. 1934-re, amikor a mérgezési ügyek mindegyike jogerőssé vált, Kuna P. András az évi halála után Mezey Lajost választották a kunszentmártoni kerület országgyűlési képviselőjévé. Igaz, addigra az Egyesült Körök értelmét és hatalmát veszítette, Mezey a Nemzeti Egység Pártjának tagjaként politizált az országgyűlésben. A hídvám és egyéb javaslatok szép lassan elfelejtődtek a gazdasági világválság begyűrűzésével, Mezey lázasan változtatni kívánó politikája lassan higgadt, az országos politikát követő, támogató magatartássá vált.

Kár lenne azt állítani, hogy az üggyöz területileg legközelebb álló személyek, médiatermékek képesek lettek volna magyarázatot adni ügyre. Viszont Mezey Lajos képes volt a helyi, tiszazugi médiában meglévő hatalmi pozícióját arra használni, hogy a mérgezési ügyeket úgy értelmezze, úgy adjon rájuk választ, hogy képes politikai hatalomra szert tenni.

Irodalom

Barna Gábor (1982): Csépa – egy alföldi palóc kirajzás népeletéről. In: Barna Gábor: *Csépa: Tanulmányok egy alföldi palóc kirajzás népeletéből*. Eger & Szolnok: Damjanich Múzeum.

Bodó Béla (2002): *Tiszazug. A Social History of a Murder Epidemic*. New York: Columbia University Press.

Botos János (1996–2000): Bankvilág, pénzvilág: A korona és a pengő tündöklésének és bukásának évei. In: *Magyarország a XX. században. II. kötet*, Szekszárd: Babits Kiadó.

Ferenczi György (2012): A tiszazugi nyomtatott sajtó 125 éves története. *Kunszentmártoni Hír-Lap*, február 2-ai szám, 15. 8–9.

Gyáni Gábor (2008): Darabolós gyilkosok és arzénos asszonyok. Bűn és erőszaka Horthy-korban. *Rubicon*, 7–8. sz., 4–14. o.

Kassák Lajos (1930): A kollektivistá pszichológus. *Századunk*, 2. sz., 78–81. o.

Mohácsi Jenő (1930): Az individualista pszichológus. *Századunk*, 1930. 2. sz., 77–78. o.

Móricz Miklós (1930): Nagyrév és az ipar. *Nyugat*, 23. sz., 805–806. o.

Szeibert János (1935): *Elsodort falu a Tiszazugban: adatok Nagyrév szociográfiájához*. Budapest: Stephaneum Nyomda.

Szombatfalvi György (1931): A Tiszazug. *Népünk és Nyelvünk*, 4. sz., 141–161. o.

Bezsenyi Tamás (1988) az ELTE BTK történész doktorandusza, az ELTE ÁJK kriminológia MA-szakirány hallgatója. Fő kutatási területe a 20. századi bűnözéstörténet és általában a kelet-európai társadalomtörténet.

³⁹ Élénk választások a Tiszazugban. *Kunszentmártoni Híradó*, 1929. december 8.

⁴⁰ *Kunszentmártoni Híradó*, 1929. december 8.

⁴¹ *Kunszentmártoni Híradó*, 1929. december 8. 4.